

PÁLYAKÉP A SZOCIOLÓGIA SODRÁSÁBAN

Gaszó Ferenc új kötetéről¹⁶⁶

A Belvedere Kiadó gondozásában megjelent Gaszó Ferenc professor emeritus, *Pályakép a szociológia sodrásában* c. könyv terjedelmes, kifejezetten izgalmas, több műfajt magában foglaló mű.

A könyv műfaji sokszínűségét az adja, hogy három, teljesen különböző, de egymással mégis összefüggő részből áll. Az első rész az oral history formáját követő beszélgetések alapján mutatja be a 85 éves tudós életútját. A *Beszélgetések Harcsa István* címet viselő rész önéletrajz, elindulás a paraszti szegénységből, a szarvasi gimnáziumon keresztül a budapesti egyetemre. Megismerhetjük a nagy fordulatokat Gaszó Ferenc életében, az 1956-os forradalomban való érintettségét, politikai részvételét.

Gaszó Ferenc évtizedek óta aktív résztvevője a hazai szociológia-tudomány megteremtésének és művelésének. Az első rész nemcsak interjú, hanem beszélgetés is Gaszó Ferencsel, az életútját részletesen ismerő és felelevenítő Harcsa Istvánnal. Az interjúban elmondott önéletrajz és pályakép fordulatokban gazdag életutat mutat be. A földnélküli kubikus családból, Békés megyéből indul az életút a „fényes szellők” nemzedékének tagjaként. Pataki Ferenc a NÉKOSZ, Tánczos Gábor a Petőfi Kör titkára a legjobb barátai.

Gaszó Ferenc az Eötvös Lóránd Tudományegyetem történelem szakát elvégezve aspiráns lett, 1957. március 7-én letartóztatták. Fegyveres akciókban nem vett részt, mégis internálták. Aspiráns ösztöndíját megszüntették, vizsgáit törölték. Tánczos Gábort életfogytiglanra ítélték, majd amnesztiával szabadult, Pataki Ferencet „hátrébb tolták” a pedagógia tudományába.

Gaszó kutatói szellemi tevékenységétől való megfosztása sokáig tartott és csak 1961-ben kapott lehetőséget arra, hogy a Csepel Vas- és Fémművek dolgozók általános iskolájában történelem tanárként taníthasson.

Az 1963-ban meghirdetett amnesztiának köszönhetően került be a Fővárosi Pedagógiai Szemináriumba, mint szakfelügyelő. Itt került be egy szociológiai szemlélettel megáldott szakmai körbe, ahol Ferge Zsuzsával, Pataki Ferencsel,

Várhegyi Györggyel és a börtönből nemrég szabadult Tánczos Gáborral dolgoztak együtt. Ennek a csoportmunkának az eredménye lett a szociológiai szemléletmód elsajátítása és alkalmazása, mintegy egymást tanítva és egymástól tanulva az egyetemekről, az Akadémiából száműzött és burzsoá tudománynak tekintett és betiltott szociológiai gondolkodást.

A Fővárosi, majd az Országos Pedagógiai Intézet megfelelő keretet adott a szociológiai „önképzőkör” megteremtéséhez és egyfajta „politikai szélárnyékban” dolgozott együtt Pataki Ferenc, Kulcsár Kálmán, Andorka Rudolf, Cseh-Szombathy László, Várhegyi György, Lőrincz László, Sánta Pál, Ferge Zsuzsa. Ebben a műhelyben született meg Gaszó Ferenc első nagyobb munkája, a *Diákéletmód Budapest*, amelyre Nívó-díjat kapott. A Diákéletmód Budapestben egyértelműen empirikus kutatásokra épülő közös munka volt, amely a Gondolat Kiadónál jelent meg.

Gaszó Ferenc majdnem tagja lett az 1971-ben megalakult, Huszár Tibor által vezetett Szociológia Tanszék oktatói garnitúrájának, de budapesti Pártbizottság ítélete – egy, a *Valóság* c. folyóiratban megjelent cikke miatt – megakadályozta, hogy a szociológus képzés egyetemi oktatója lehessen. Később mégis az lett, de a Közgazdaságtudományi Egyetemen, ahol mindezidáig dolgozik a szociológia tanszék keretében.

Az 1960-as években kezd újraéledni a hazai szociológia, de igazán a 70-es, 80-as években bontakozik ki. Ebben az évtizedben alakulnak meg a szociológia intézményes és túrt műhelyei: a Huszár Tibor vezette szociológia tanszék és szociológus képzés (amelyben 1971–74 között magam is szociológus diplomát szereztem).

A szociológia intézményesülésének további fontos bázisai ekkor: az MTA Szociológiai Kutató Intézete, a *Szociológia* c. folyóirat, a szociológus képzés az ELTÉ-n és a Közgázon, és a Társadalomtudományi Intézet.

Gaszó Ferenc nemcsak a sodrásában volt a szociológia tudományának, hanem kiemelkedő szerepet játszott a szociológia tudományának megteremtésében is.

Gaszó Ferenc azonban nemcsak kiváló kutatója a szociológiának, hanem iskolateremtő egyéniség is.

1 Elhangzott 2017. november 24-én a Budapesti Corvinus Egyetemen tartott könyvbemutatón. *Gaszó Ferenc: Pályakép a szociológia sodrásában. Belvedere Meridionale, Szeged, 2017. Ára: 3950Ft*

A Társadalomtudományi Intézetben az Ifjúságkutató Munkacsoportban együtt dolgozott két tucat fiatal kutatóval, akiknek nevét és az Ifjúságkutatáshoz kapcsolódó műveit a könyv 69-70. oldalán olvashatjuk. A „Gazsó Körben” dolgozó, szakmát tanuló és kiforrott kutatóvá válók névsora rendkívül impozáns: Laki László, Kéri László, Gyulavári Ágnes, Stumpf István, Szabó Andrea, Szabó Ildikó, Boros László, Csatári Ildikó, Fazekas József, Pethő Róbert és még jó néhányan.

Az életút-interjúban Harcsa István felvezeti és rákérdező Gazsó Ferenc közéleti szerepvállalására is, hiszen a közoktatásért felelős miniszterhelyettes volt Pozsgay Imre felkérésére, majd még két további miniszterrel dolgozott együtt. De, ami a legfontosabb, sikerült teljesíteni vállalatát: egy új közoktatási törvény kidolgozását és elfogadtatását. Ezt követően visszatér az ifjúságkutatáshoz, a társadalmi folyamatok vizsgálatához a magyar ifjúság körében, a rendszerváltozás generációs fogadtatásához és a fiatalok helyzetének alakulásához az újkapitalizmusban.

A rendszerváltoztatás után szociológusi munkásságának fő témakörei: az elitváltás Magyarországon, a rendszerváltozás generációs fogadtatása, a „pusztító privatizáció” és annak romboló hatása a 90-es évek után.

Harcsa István érdekes felvetésével, nevezetesen, hogy a társadalomtudósok nagy része „bevonult” a politikába, nagyrészt egyetért Gazsó Ferenc, de hozzát teszi, hogy „be is vonult, meg ki is vonult” az értelmiség a politikából. A hatalomba vonult értelmiségi – Gazsó Ferenc szerint – elveszti az értelmiség legfontosabb funkcióját és szerepét: a kritikai kutató, a tényeket feltáró és következtetéseket levonó szerepét.

Gazsó Ferenc elfogadja, hogy ki- és át- lehet vonulni az értelmiségi szerepből a politikába, de hosszú tudósi és közéleti tapasztalatai alapján hozzát teszi: „Ilyenre lehet vállalkozni, de hogy olyan szerencséje legyen az embernek, hogy ebből lesz is valami, az ritka, mint a fehér holló”.

Gazsó Ferenc szakmai munkássága példátlanul gazdag és hosszú. Az 1949–50-ben kiátkozott és eltörölt magyar szociológia tudományának egyik legjelentősebb alakja, a szociológusi szemléletmód, a tényeket és összefüggéseket szigorú módszertani következetességgel vizsgáló empirikus szociológusi gondolkodás egyik legkövetkezetesebb tudós alakja, aki a társadalmi tényeket és folyamatokat vizsgálva jut el meggyőző általános következtetésekhöz. Kíméletlen őszinteséggel vonja le kutatásai végkövetkeztetéseit. Iskolateremtő tudós, közéleti kurázsival

rendelkező ember. Fiatal szociológusok generációjának nevelője. Én is sokat tanultam tőle.

Tudományos munkájának eredményeit jól rendszerezett és kiváló válogatásban követhetjük végig a könyv második részében, amely három nagy témakörből áll. Az első részben, amelynek címe *Az oktatásszociológia*, a társadalmi mobilitás és az iskola, az egyenlőtlen esélyek és az iskola, a hatalom és az iskola, az oktatás és a politika, a társadalmi átalakulás és az oktatási rendszer című témákat öleli fel.

A válogatás második nagy témaköre az *Ifjúsági tematika*, amelynek főbb írásai: a társadalmi folyamatok a magyar ifjúság körében, a nemzedéki orientáció, a rendszerváltozás generációs fogadtatása és a fiatalok az újkapitalizmusban.

A megjelent írásokból készült harmadik válogatás a politikai tagozódásról szól, benne: az elitváltás Magyarországon, a kormányzás instabil társadalmi környezetben, a volt egyszer egy állampárt, a társadalmi szerkezetváltás trendjei és a társadalmi zárványokról szóló társadalomkép, amelynél szerzőtárs Laki László és Pitti Zoltán.

A könyv záró része Harcsa István szerkesztői megfontolásait tartalmazza. Ennek a résznek a magyarázatát az adja, hogy Harcsa István évtizedek óta együtt dolgozott és dolgozik Gazsó Ferencel, közvetlen munkakapcsolatban volt az iskolaszociológiai kutatások és a társadalmi mobilitás vizsgálata során.

Megfontolásra érdemes tanulságokat és következtetéseket von le Gazsó Ferencel végzett közös munkájuk alapján. A szerkesztői megfontolások a kötetet gazdagító gondolatokat, elemzéseket tartalmaznak.

Kiváló könyvet ajánlok szíves figyelmükbe, amely szép külsővel, gazdag tartalommal és nagy-szerű szerkesztői munkával jelent meg a szegedi Belvedere Meridionale Kiadó gondozásában.

Gazsó Ferenc: Pályakép a szociológia sodrásában. Szerkesztette: Harcsa István. Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó, 2017, 487.p.